

շաղրութիւններ, Թրիլիսի, 1930 (վրացերէն), Խ. Դրիշաշվիլի, Վրաց շէքսպիրականը և Իվան Մաշաբիլին «Գրական ակնարկներ» գրքում, Թրիլիսի, 1937, էջ 329 (վրացերէն):

3 «Յիսկարի», 1859, № 5, էջ 5:

4 «Նիկոլոզ Բարաթաշվիլի», Թրիլիսի, 1968, էջ 174 (վրացերէն):

ՄԻ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹՅՈՒՆ

Հաղորդում կալա Օխուզյանի

Շէքսպիրի երկերի, հատկապես ողբերգութիւնների հայերէն թարգմանությամբ ըզրադրող բանասերների ուշադրութեան եմ հանձնում մինչև հիմա նրանց աչքից վրիպած մի մանրամասնութիւն:

Մինչև նոր նախիջեան մեկնելը Պետրոս Աղամյանը, ինչպես հայտնի է, Շէքսպիրի ողբերգական դերերից մարմնավորել է մի կերպար՝ Համլետ: Ռուսաստանյան շէքսպիոլոգիայի ընթացքում, ուրեմն ավելի ուշ խաղացել է Օթելլոյի դերը: Մի քանի տարվա րացակայութիւնից հետո նա վերադառնում է Թիֆլիս, ուր բավական ժամանակ մնում է և ստեղծում է շէքսպիրյան իր երրորդ գլուխգործոցը՝ Լիր արքայ:

Հայտնի է, որ Համլետի դերը ողբերգուն կատարել է Սենեքերիմ Արծրունու թարգմանությամբ, ենթարկելով բնականորոշ խմբագրութեան: Հայտնի է նաև, Օթելլոյի դերը կատարել է Ստեփանոս Սուլխանյանի թարգմանությամբ:

Իսկ ի՞նչ թարգմանությամբ է խաղացել Լիր արքայի դերը:

Աղամյանի կյանքն ուսումնասիրողները, հատկապես Ռ. Զարյանը, (տե՛ս «Աղամյան. կյանքը», էջ 292), ըստ երևույթին հենվելով Աղամյանի մասին «Համլետի» թարգմանչի գրած հուշերի վրա (տե՛ս «Տարազ», 1916, № 4—5), որպես թարգմանչի հիշատակում են նույն Սենեքերիմ Արծրունուն: Եվ դա, իհարկե, ճիշտ է, մասնավանդ որ հաստատուում է ուրիշ աղբյուրներից նույնպես:

Սակայն թե՛ «Համլետի», թե՛ «Օթելլոյի» հայերէն թարգմանութիւնները լույս են տեսել, և Աղամյանի բնական արվեստն ուսումնասիրողները հնարավորութիւն ունեն իրենց ձեռքի տակ ունենալ թարգմանական տեքստը, որով էս բարձրացել:

«Օթելլոն» լույս է տեսել 1880-ին, իսկ «Համլետը» 1889-ին, երկուսն էլ Թիֆլիսում: Իսկ «Լիր արքան»՝ «Լիր արքան» լույս չի տեսել և նրա մասին մեր ունեցած պատկերացումը սահմանափակվում է այն մի քանի փոքրիկ հատվածներով, որ հիշվում են Սենեքերիմ Արծրունու հուշերում: Այսքան և ոչ ավելի:

Մեր ձեռքն ընկած «Համլետի» հայերէն թարգմանութեան 1889-ի հրատարակութեան ոչ կազմված մի օրինակ, որտեղ պահպանված էր գրքի շապկի ոչ միայն «երեսը», այլ նաև «մեջքը»: Եվ ահա այդտեղ հրատարակիչ Բարսեղ Փամալյանը հայտնում է, թե ինչ գրքեր են տպագրութեան պատրաստ, ինչպես օրինակ՝ նար-Դոսի «Աննա Սարոյանը», «Դաշնակ» ժողովածուի առաջին հատորը, նույն Արծրունու «Տփխիսեցի ասպետաններ» երեք արարով դրաման և այս ամենի հետ «տպագրութեան համար պատրաստ են հետևյալ թարգմանութիւնները Ս. Արծրունու»: Եվ հիշված են

Լեւոնտուրի «Դիմակահանդեսը» ու Շեքսպիրի «Լիր արքան»։ Սակայն ոչ մեկն է լույս տեսել, ոչ էլ մյուսը։ Բոլոր դեպքերում կարևորն ու հետաքրքիրն այն է, որ Արծրունին «Համլետի» նման կամեցել է հրատարակել Աղամյանի համար կատարած իր երկու թարգմանությունները ևս։ Եթե դրանք պատրաստ են եղել տպագրության համար և ինչ-ինչ պատճառներով լույս չեն տեսել, նշանակում է բոլոր դեպքերում Արծրունին իր թարգմանությունը կարգի է բերել, նայել է, վերանայել, մաքրագրել։ Հետևապես պետք է հուսալ, որ մի օր կարող է «Լիր արքայի» (ինչպես նաև «Դիմակահանդեսի») հայերեն թարգմանության ձեռագիրը հայտնվել։

ԳԱՌՆԻԿ ՖԵՏՔԼՅԱՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ ԱՐՇԱԿ ՉՈՊԱՆՅԱՆԻՆ

Հրապարակում և առաջարան Բախտիար Հովակիմյանի

Գտնիկ Հարությունի Ֆետքլյանը (1862—1937) թեև զբաղմունքով վաճառական, բայց հայ հասարակական կյանքում առավելապես հայտնի է իրրե բանասեր, պատմաբան և թարգմանիչ։ Նրա գրչին են պատկանում Մաշտոցի, Խորենացու, Կորյունի, Քուչակի և այլ գրողների, ինչպես նաև գրական-քննադատական, լեզվի, ազգագրության, թարգմանության և այլ հարցերի վերաբերյալ բազմաթիվ հոդվածներ և ուսումնասիրություններ։

Ֆետքլյանը որոշ աշխատանք է կատարել նաև թարգմանության բնագավառում։ Նա թարգմանել և հրատարակել է Օմար Խայամի քառյակները։ Հայ իրականության մեջ առաջինը նա է արձագանքել Ռաբինդրանաթ Թագորի «Պարտիզանի» անգլերեն հրատարակությանը 1913 թվականին և տվել հինգ երգի առաջին հայերեն թարգմանության նմուշը։

Վերջապես, առաջինը Ֆետքլյանն է, որ թարգմանել է Շեքսպիրի «Անտոնիոս և Կլեոպատրա» ողբերգությունը։

«Անտոնիոս և Կլեոպատրա» ողբերգության թարգմանության և հրատարակության մասին պատմող այս նամակները Ֆետքլյանը գրել է Արշակ Չոպանյանին։ Այս նամակները, որ պահվում են Ս. Չարենցի անվան գրականության և արվեստի թանգարանում, տպագրում ենք որոշ կրճատումներով, թղթնելով «Անտոնիոս և Կլեոպատրայի» հետ կապված հարցերը։

Ֆետքլյանի վաղմիկ ցանկությունն է եղել թարգմանել Շեքսպիրի գործերը։ Նա մշտադրություն է ունեցել թարգմանելու «Համլետը», «Ռիմեո և Ջուլիետը», «Լիր արքան»։ Բայց սկսել է ավարտել է, ըստ երևույթին, միայն «Անտոնիոս և Կլեոպատրան»։ Թարգմանությունն այս գործից սկսելու նախապատվություն տալը պետք է բացատրել երկու հանգամանքով։ Նախ՝ նրա նախասիրությունը պատմության, ռեալ մարդկանց կյանքի ուսումնասիրության նկատմամբ և երկրորդ՝ այստեղ հիշատակված է Հայաստանը։

«Անտոնիոս և Կլեոպատրայի» թարգմանության առթիվ նա մտադրություն է ունեցել նաև ուսումնասիրություն գրելու Շեքսպիրի մասին։ Գրե՛լ է, արգիռք, մեզ հայտնի չէ։